

*Стаднійчук І. П., здобувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті НУБіП України (м. Київ)
Кубицький С. О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті НУБіП України (м. Київ)*

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ТЕХНІКА-МЕХАНІКА У КОЛЕДЖІ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

У статті розглядається сутність компетентнісного підходу до розвитку фахових компетенцій майбутніх техніків-механіків у коледжі з двох позицій - пов'язаної з вимогами Болонської декларації та європейських документів про освіту, якими визначено перелік основних компетенцій, або ж як розгляд професійних компетенцій майбутнього фахівця на основі компетентнісного підходу.

В статті рассматривается сущность компетентностного подхода к развитию профессиональных компетенций будущих техников-механиков в колледже из двух позиций - связанной с требованиями Болонской декларации и европейских документов об образовании, которыми определенно перечень основных компетенций, или же как рассмотрение профессиональных компетенций будущего специалиста на основе компетентностного подхода.

The article deals with the essence of competent approach to the development of professional competencies of future technicians Mechanical College in two positions - with the requirements of the Bologna Declaration and European documents on education, which contains a list of core competencies, or as consideration of professional competence of future specialists on the basis of competence approach.

Актуальність та стан дослідженості проблеми. Трансформаційні процеси в сучасній системі професійної освіти вимагають введення комплексних інновацій у зазначеній сфері. Провідні напрямки вдосконалення професійної підготовки фахівців викладено в основоположних освітніх документах – Законах України «Про освіту» (2008 р.), «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу» (1990 р.), Постанові Кабінету міністрів України «Про підготовку фахівців для роботи в сільській місцевості» (1999 р.), в Концепції реформування і розвитку аграрної сфери та науки (2011 р.), в документах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства праці і соціальної політики України. Проект нового Закону України «Про вищу освіту» (2011 р.) передбачає створення цілої системи коледжів та професійних коледжів, до яких відносяться й існуючі нині агротехнічні коледжі, які готують техніків-механіків. Ступенева система освіти передбачає придбання студентами агротехнічних коледжів диплома бакалавра.

Проблема формування фахових компетенцій сьогодні розглядається у психолого-педагогічних дослідженнях як мінімум з двох позицій. Перша з них пов'язана з вимогами Болонської декларації та європейських документів про освіту,

якими визначено перелік основних компетенцій, якими має оволодіти людина в процесі соціалізації. Друга позиція передбачає розгляд професійних компетенцій майбутнього фахівця на основі компетентнісного підходу, досить добре розробленого в сучасній педагогічній науці. Зрозуміло, що перший підхід є більш глобальним, другий – більш спеціальним.

Мета статті полягає у з'ясуванні компетентнісних засад розвитку фахових компетенцій майбутніх техніків-механіків в агротехнічному коледжі.

Обґрунтовуючи зазначені вище дві позиції розгляду проблеми формування фахових компетенцій майбутніх фахівців агропромислового комплексу в коледжах, можна дійти висновку, що в межах *першої позиції* найбільш доречним буде аналіз європейської системи кваліфікацій, прийнятої Маастрихтським комітетом у 2004 році. У цьому документі зазначені основні європейські пріоритети в галузі професійної підготовки фахівців. Болонською декларацією 2003 року було закріплено прагнення до розробки комплексної стандартизованої системи кваліфікацій для всіх країн, які ратифікували цю декларацію. У 2006 році на конференції міністрів освіти європейських країн у Бергені було прийнято «Принципи системи кваліфікацій для європейського простору вищої освіти», де обґрунтовано необхідність освіти протягом

Питання педагогіки

усього життя та систему компетенцій, яка формується й вдосконалюється у житті людини [1].

За європейськими стандартами освіта визначається як процес поступового засвоєння складних і абстрактних галузей за принципом зростаючої складності, тобто засвоєння концепцій, понять, категорій і моделей поведінки, а також освоєння вмінь та широких *компетенцій*. Причому європейська модель освіти протягом усього життя охоплює як інституційні моделі освітніх процесів, так і познаінституційні.

За останнім із зазначених нами документів компетенції включають у себе такі складові:

1) когнітивні компетенції, якими передбачається засвоєння і використання

теорій і понять, а також приховані знання, набуті з досвіду;

2) функціональні компетенції – ті, які мають реалізуватися в професійній сфері, у сфері свого навчання чи соціальної діяльності;

3) особистісні компетенції, до яких належать поведінкові уміння в конкретній ситуації (в тому числі й професійній);

етичну компетенцію, яка передбачає наявність певних особистісних і професійних цінностей [2].

Із зазначеного вище можна дійти висновку, що об'єкт нашого дослідження – фахові компетенції майбутніх техніків-механіків – відносяться як до когнітивних, так і до функціональних чи особистісних компетенцій, як це подано в табл. 1.

Таблиця 1

Взаємозв'язок компетенцій, визначених європейськими документами про освіту, та фахових компетенцій, які мають сформуватися у майбутнього техника-механіка під час навчання у коледжі

<i>Різновид компетенцій</i>	<i>Сутність означеної компетенції</i>	<i>Зв'язок з фаховими компетенціями майбутнього техника-механіка</i>
Когнітивні компетенції	Формуються на основі засвоєння і використання теорій і понять, а також приховані знання, набуті з досвіду	Фахові компетенції майбутнього техника-механіка передбачають засвоєння фахових знань та набуття досвіду професійної діяльності під час виробничих практик
Функціональні компетенції	Формуються з метою реалізації в професійній сфері, у сфері освіти чи соціальної діяльності	Функціональні компетенції прямо пов'язані з фаховими, оскільки останні здобуваються у процесі професійної підготовки в межах ступеневої освіти
Особистісні компетенції	Формуються і виявляються як поведінкові уміння в конкретній ситуації (в тому числі й професійній)	Пов'язані з фаховими компетенціями у тому відношенні, що професійні ситуації у діяльності техника-механіка демонструють його певні поведінкові уміння як вияв особистісних компетенцій
Етичні компетенції	Передбачають формування певних особистісних і професійних цінностей	До зазначених професійних цінностей належать і професійні цінності техника-механіка

На сьогодні існує кілька типологій моделей професійної підготовки фахівців у вітчизняній вищій школі (С. Смірнов):

1) традиційна модель, за якою відбувається підготовка людини знань, зміст підготовки складають навчальні знання і предмети; така модель найбільш характерна для більшості українських коледжів;

2) проектна модель: характерна для американської системи вищої освіти; передбачає варіативність навчальних програм, програвання численних практичних ситуацій на засадах контекстного, діяльнісного характеру навчального процесу; серед форм професійної підготовки значущими є тренінги, майстерні, проекти;

3) індивідуалізована модель, за якої особистість сама формує свою навчальну

траєкторію, за власним сценарієм будує свою професійну підготовку, обирає собі курси і навчальні дисципліни [3].

Зазначимо, що в зарубіжних країнах існують різні підходи до проблеми розвитку фахових компетенцій майбутніх фахівців для різноманітних галузей промисловості та сільського господарства. Особливо динамічно система професійної освіти розвивається сьогодні в країнах Південно-Східної Азії. Так, у Сінгапурі у другій половині ХХ століття склався особливий тип взаємовідносин між господарською та освітньою сферами, коли на освіту була інституційно поширена логіка економічної реальності, а освітній сектор був зобов'язаний навчати конкурентоспроможних фахівців, які б

швидко адаптуватися на ринку праці [4]. У цій країні вдалося також змінити ставлення до професійної освіти рівня бакалавра як до освіти невдах і неосвічених фахівців; технічна освіта для різних галузей промисловості й сільського господарства поступово стала престижною.

Типовою для західноєвропейської й американської моделей професійної підготовки фахівців для аграрного сектора є взаємодія навчальних закладів та крупних агропромислових підприємств, які фінансують професійну підготовку кадрів. Однак при цьому постійно вирішується суперечність між потребами аграрних кампаній у вузькоспеціалізованих фахівцях, з одного боку, і потребами самих майбутніх фахівців в отриманні якомога більш широкого спектру професійних знань для зростання своєї ціни на ринку праці [5]. Низка пострадянських країн, які ввійшли до ЄС (Литва, Латвія, Естонія) практикують професійну підготовку школярів, починаючи зі старших класів, з метою їх подальшої орієнтації на ту чи іншу галузь промисловості чи аграрного виробництва [6]. На засадах дуальності побудована система професійної освіти у Німеччині, коли випускник школи ще в старших класах обирає – або він буде продовжувати вчитися в коледжі чи іншому навчальному закладі у тій сфері, яку обрав у старших класах, або вступатиме до університету й буде отримувати загальногуманітарну чи загальнотехнічну підготовку. Для освіти Німеччини є характерними Ф-коледжі (Further education institution), які не передбачають обмежень у віковому статусі студентів і готують їх до безпосередньої професійної діяльності у окремій сфері – аграрній, мистецькій, технічній тощо [7].

Отже, досвід зарубіжних країн свідчить про розмаїття систем професійної освіти та підходів до їх побудови залежно від соціальних запитів різних галузей промисловості та сільського господарства. Спільним для них виявляється прагнення підготувати у сфері вищої освіти професіонала, наділеного комплексом професійних компетенцій і уміннями швидкої адаптації на ринку праці. Значущим для України і бажаним для запозичення є досвід участі роботодавців у процесі професійної підготовки фахівців для сфер їх майбутньої діяльності, що суттєво впливає на формування фахових компетенцій під час навчання.

Якщо розглядати проблему формування фахових компетенцій майбутнього техника-механіка з **другої позиції** – як реалізацію на практиці компетентнісного підходу – то варто з'ясувати спочатку сутність означеного підходу в теорії і практиці професійно-педагогічної науки.

Компетентнісний підхід серед інших наукових підходів, які активно використовуються сьогодні в педагогіці, займає особливе місце, оскільки став розроблятися відносно недавно. У вітчизняній педагогіці широко відомі праці з компетентнісного підходу О. Савченко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшиної, І.Єрмакова та ін. Реалізація компетентнісного підходу в системі освіти залежить не лише від типу навчального закладу, але й від загальної моделі освіти, прийнятої у суспільстві. Російський соціолог освіти І. Смірнова пропонує основними моделями в системі вищої професійної освіти, в тому числі й у коледжах та технікумах, вважати такі: особистісно орієнтовану, діяльнісну, проблемну, модульну і контекстну [8]. Безперечно, зазначені моделі можуть поєднуватися одна з одною і співіснують з традиційною, знанневою парадигмою підготовки фахівців для промислового та аграрного секторів господарства кожної країни. Переважна більшість сучасних учених-педагогів схиляються до думки про присутність кожної із означених моделей у межах компетентнісного підходу до професійної підготовки фахівців. Основою означеного підходу, на думку О. Патрової, є орієнтація на результати трудової діяльності, в тому числі й навчальної, на результати, які є значущими для самої трудової діяльності [9, с.6]. Важливим вважаємо також висновок науковців стосовно того, що в межах компетентнісного підходу відбувається більш широке окреслення професійних якостей особистості (її кваліфікацій, компетенцій), не лише у практично-професійному відношенні, але й в особистісно-поведінковому [10].

Розробка компетентнісного підходу у вітчизняній професійній освіті розпочалася відносно недавно – у 80-х рр. ХХ століття, причому спочатку як створення системи професійних компетентностей. Компетентність тлумачилася як результат освітнього процесу, як засвоєне знання чи вміння. О. Чернишов та Л. Чернікова зазначають, що компетентнісний підхід можна окреслити як спрямованість

освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових), та предметних (спеціальних, інструментальних) компетентностей особистості. На думку відомих російських педагогів В. Краєвського та А. Хуторського, компетентність у певній галузі освіти чи професійної діяльності – це «поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній» [11, с.59]. Таке визначення досить близьке до нашого розуміння сутності компетентнісного підходу, оскільки орієнтує на ефективну майбутню професійну діяльність в обраній галузі.

Компетентнісний підхід має пронизувати всі аспекти професійної підготовки – мотиваційний, змістовий, оцінний. Так, ідеї компетентнісного підходу стали сьогодні стрижневими для розробки нової системи оцінювання навчальних досягнень майбутніх фахівців. Однак для професійної підготовки фахівців у коледжах компетентнісні засади моніторингу навчальних досягнень є нині недостатньо характерними, оскільки система навчання і виховання побудована значною мірою на традиційній знаннєвій парадигмі. Потребує введення інновацій і змістовий аспект компетентнісного підходу до підготовки фахівців – у вигляді новітнього навчально-методичного забезпечення (інтерактивних підручників, електронної методичної літератури тощо). У навчальному процесі мають запроваджуватися нові форми і методи професійної підготовки фахівців, нові способи навчальної діяльності, які сприятимуть розвитку базових і спеціальних компетенцій. У межах мотиваційного аспекту значущим є психологічний чинник – здатність майбутнього фахівця адекватно реагувати на зміни в професійному середовищі, гнучкість у прийнятті рішень, відхід від стереотипності мислення та ін.

У багатьох наукових дослідженнях (Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пометун, А. Чміль, Н. Зінчук та ін.) [12-14] до структури фахових компетенцій відносять професійні, мобільні та ключові. При цьому мобільними вважаються соціальні, комунікативні, методичні компетенції, необхідні для ефективної трудової діяльності. До ключових компетенцій відносять компетенції використання теоретичних знань в практичних цілях; вміння вчитися, здійснювати пошук необхідної інформації та інтерпретувати її; ініціативність і творчість; відповідальність за якість праці і навчання.

Деякі науковці розглядають компетентнісні засади формування життєвої компетентності як основи для розвитку будь-якої іншої. Так, Л. Сохань, Г. Несен, І. Єрмаков зазначають, що життєва компетентність є стратегією, спрямованою на досягнення принципово нової мети навчання і виховання [15, с.5]. Для нас важливою є думка науковців стосовно того, що життєва компетентність розглядається як психологічна умова самореалізації особистості й досягнення нею певних вершин, в тому числі, зрозуміло, й професійних («акме»). Загалом, аналізуючи поняття життєвої компетентності в межах компетентнісного підходу, можна дійти висновку, що вона найбільш близька до соціальної компетентності, оскільки передбачає уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, здатність обирати найбільш ефективні шляхи розв'язання проблем, знання своїх особистісних якостей та їх адекватну самооцінку, здатність розуміти й адекватно оцінювати вчинки та діяльність інших людей тощо.

Компетентнісний підхід до проблеми професійної підготовки майбутніх техніків-механіків у коледжі взаємопов'язаний і взаємозумовлений з проблемою фахової компетентності викладачів як суб'єктів одного зі студентами освітнього простору. Для викладачів коледжу введення компетентнісного підходу завжди пов'язувалося і пов'язується з певними труднощами, особливо якщо йдеться про старше покоління науково-педагогічних працівників професійних навчальних закладів. По-перше, навчальний процес у коледжі до останнього часу був пов'язаний з процесом передачі готових знань, накопичених за тим чи іншим напрямком аграрного виробництва; нині, натомість, такий спосіб професійної підготовки призводить до того, що випускники аграрних коледжів не можуть адаптувати отримані знання до реалій агропромислової сфери. Сучасний фахівець повинен виявляти професійну гнучкість, мобільність, адаптивність на ринку праці. По-друге, викладачі при переході до навчального процесу на компетентнісних засадах повинні створювати принципово нове навчально-методичне забезпечення процесу професійної підготовки – з урахуванням вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик, кредитно-модульної побудови процесу навчання тощо. Зазначений процес ускладнюється тим, що

чітко окреслених стандартів такого методичного забезпечення на сьогодні фактично не існує – а, значить викладач має виявляти достатній рівень наукової й методичної креативності при розробці нових програм, навчально-методичних комплексів та ін.

Навчально-методичне забезпечення професійної підготовки фахівців, побудованої на засадах компетентнісного підходу передбачає, отже, використання інноваційних навчальних і методичних підходів, а саме:

- наявності потужної професійної складової у кожній навчальній програмі (в тому числі й соціально-гуманітарного циклу предметів, а не лише фахових);
- активної участі самих студентів в процесі професійної підготовки (впровадження інноваційних інтерактивних форм і методів навчання);
- зростанні частки самостійної роботи студентів над професійними завданнями;

- посилення уваги до вибіркового компонента змісту освіти з метою зростання рівня професійної підготовленості студентів під час навчання у коледжі.

Таким чином, компетентнісний підхід у освіті визначається добором цілей та змісту освіти шляхом визначення результатів професійної підготовки у вигляді сукупності компетенцій випускників. Крім того, компетентнісний підхід можна представити як метод моделювання результатів професійної підготовки та їх представлення як норм якості освіти у навчальних закладах різного рівня акредитації. Професійна компетентність, будучи інтегративним утворенням, складається з комплексу фахових і особистісних компетенцій. Перспектива наших подальших досліджень пов'язана з обґрунтуванням діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів до розвитку фахових компетенцій майбутніх техніків-механіків в агротехнічному коледжі.

Література

1. Вазина К. Я. Технология развивающего управления и непрерывное профессиональное саморазвитие / К. Я. Вазина, Ю. Н. Петров. – Н. Новгород: Изд-во ВГИПИ, 1996. – 296 с.
2. Европейская система квалификаций. – электронный ресурс. – режим доступа : www.volsu.ru/rus/info/part5.doc
3. Смирнов С. А. Человек перехода / С. А. Смирнов // Кентавр. Методологический и игротехнический альманах. – 2003. – № 32. – С. 29-36.
4. Goh Chor Boon, Gopinathan S. The development of education in Singapore since 1965/Toward a better future // Education and training for economic development in Singapore since 1965 / Lee Sing Kong, Goh Chor Boon, B. Fredriksen, Tan Jee Peng (eds) // World Bank, 2008. – P. 12-38.
5. Вишневская Н. Т. Модели первичной профессиональной подготовки в современных экономиках / Н. Т. Вишневская // Вопросы образования. – 2010. – №4. – С. 18-27.
6. Participation in formal technical and vocational education and training programmes worldwide: An initial statistical study // ICTVET and UNESCO, 2006.
7. Hippach-Schneider U. Vocational education and training in Germany // Cedefop panorama series. No. 138. – 2007. – P.18-32.
8. Смирнова И. Модели обучения / И. Смирнова // Высшее образование в России. – № 3. – 2006. – С. 96-99.
9. Патрова О.Ф. Перспективы внедрения компетентностного подхода / О.Ф. Патрова // Преподаватель XXI в. – № 1. – 2007. – С. 3-9.
10. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] / И.А. Зимняя // Интернет-журнал “Эйдос”. – 2006. – 5 мая. Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
11. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. №2. – С.58-64.
12. Чміль А. І. Компетентнісний підхід як основа впровадження інноваційних моделей організації навчального процесу в закладах післядипломної освіти / А. І. Чміль, Н. А. Зінчук // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2011. №1. – С.105-112.
13. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун // Компетентнісна освіта : від теорії до практики. – К. : Плеяди, 2005. – С.50-60.
14. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення місту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики. – К. : К.С.К., 2003. – С.13-41.
15. Життєва компетентність особистості : науково-методичний збірник [за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова та ін.]. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.